

Europos socialinio tyrimo duomenys: kokias temas galima tirti?

Dr. Vaidas Morkevičius

KTU Politikos ir viešojo administravimo institutas

Mokymų seminaras “Europos socialinis tyrimas Lietuvoje”

2015 m. gruodžio 4 d., VDU, Socialinių mokslų fakultetas

Apie ką?

- ESS pagrindai → kodėl galima tirti tai, ką galima tirti? 😊
- ESS klausimynai ir duomenys
  - Ką gali atrasti skirtingos disciplinos?

ESS pagrindai

- „**Mokantis** iš kitų gerai žinomų tarptautinių tyrimų, tokių kaip Eurobarometras, Europos/ Pasaulio vertybių tyrimas ir Tarptautinė socialinio tyrimo programa, patirties ESS sugebėjo sukurti tokį modelį ir metodologiją, kurie užtikrino **įmanomai tikslius ir ekvivalentiškus matavimus** 34-iose **skirtingose šalyse** tiek tarpusavyje, tiek ir laike. Tik griežtas minėtos metodologijos įgyvendinimas visose šalyse leidžia pasiekti pagrindinį ESS tikslą – **stebėti ir fiksuoti, kaip Europos gyventojai** mato save, vieni kitus ir savo kolektyvinį pasaulį“ (**Roger Jowell**, 2010)

ESS pagrindai

- Geroji praktika → **matavimo instrumentai**:
  - Perimti iš EVS/WVS/ISSP/SHARE etc.
  - Sukurti ir platinami
    - Įmanomai **tikslūs**, **kokybiški** ir **išsamūs**
      - Inovacijos ir eksperimentai
    - Įmanomai **ekvivalentiški** tarp šalių
      - Svarbiausia tarptautinis (bet ir istorinis) palyginamumas
  - **Apibendrintas** ir **išsamus** Europos visuomenių nuostatų, vertybių ir elgsenos „paveikslas“?

- ESS klausimynai:
  - 5 **nuolatinių** klausimų blokai (kartotinumai kas 2 metus)
  - 2-3 **kintantys** klausimų blokai (kartotinumai pagal poreikį)
    - Užtikrinamas platus nagrinėjamų klausimų spektras
  - *Metodologinių eksperimentų blokas*
  - *Apklausėjo ir kontaktavimo klausimynai*
  - *Kontekstiniai duomenys*
    - *Šalies ir/ar regiono lygmens duomenys*
    - *Svarbūs įvykiai lauko darbų metu*

- **Nuolatiniai** klausimų blokai
  - Buvo sukurti specialiai suburtų tyrėjų komandų
    - Žymių politologų, sociologų, psichologų etc.
  - Įtraukti esminiai klausimai šiose srityse, kuriuos verta nuolat matuoti europiniu mastu (laiko eilutė)
  - Nuolat pildomi ...
    - Požiūriai į homoseksualumą
    - Interneto naudojimas
    - Etninė kilmė
  - ... ir tobulinami
    - Išsilavinimas/pajamos/religija/šeim. padėtis

- **Kintantys** klausimų blokai:
  - Apibrėžtomis temomis → gilesni tyrimai
  - Sudaromi ir tobulinami kolektyviai bei **tarpkultūriškai**:
    - Bet kas gali **pasiūlyti** savo kintančių klausimų bloką (vieša tarptautinė atranka)
    - Nacionaliniai koordinatoriai ir centrinės institucijos (atsakingos už metodologiją) **tobulina** formuluotes bei pačią tyrimo idėją
    - **Testavimas** (kognityvinių interviu ir pilnos apklausos pavidalu) keliose šalyse (JK ir kitose)
    - **Pirminis vertimas** keliose šalyse (Vakaruose ir Rytuose)

- **Papildomas** klausimynas → savipilda:
  - Nuolatinis klausimų blokas: žmogiškosios vertybės
  - **Metodologiniai** testai:
    - Leidžia tikrinti pagrindinio klausimyno klausimų patikimumą ir validumą daugelio aspektų taikant daugelį metodų (**MTMM**, angl. *Multi-Trait Multi-Method*) būdu:
      - „Toks pats“ klausimas užduodamas du kartus naudojant (šiek tiek) skirtingą instrumentariją ir vykdymo būdą
        - Skirtingos skalės
        - Skirtingos formuluotės
    - <http://sqp.upf.edu>
      - Yra ir Lietuva

- **Apklausėjo** klausimynas (pildomas po pagrindinio interviu):
  - Ar respondentas
    - Suprato klausimus
    - Stengėsi nuoširdžiai ir pagal galimybes atsakinėti
    - Atsakinėjo asmeniškai
  - Apklausėjo lytis ir amžius
  - Papildomo klausimyno užpildymo eiga
  - Kitos pastabos apie interviu

- **Kontaktavimo** klausimynas (pildomas kiekvieno kontakto metu):
  - Esmė → sužinoti, kodėl įvyko atsisakymas, kokios atsisakiusiųjų charakteristikos → korektiškesnė duomenų analizė (padeda interpretuoti trūkstamus duomenis)
    - Respondento atrankos procedūra (jei reikia)
    - Apsilankymo laikas, būdas ir rezultatas
    - Neigiamo rezultato apibūdinimas
    - Atsisakymo priežastys
    - Galimybės apklausti ateityje ir atsakiusiojo apibūdinimas
    - Netinkamo imties elemento apibūdinimas
    - Rajono/vietovės ir būsto apibūdinimas

- Papildomai renkama informacija (1):
  - Siekiama suteikti galimybes tyrėjams kuo labiau atsižvelgti į kontekstinius veiksnius ir/ar įtraukti į duomenų analizę šalies/regiono lygmens kintamuosius
    - Šalies ir/ar regiono lygmens duomenys
      - Socialinė, politinė bei institucinė informacija apie šalis dalyves (Multilevel data)
        - Demografinė ir geografinė informacija, pagrindiniai indeksai (HDI, Poverty, Freedom House), ekonominiai indikatoriai (BVP, soc. išlaidos, nedarbas), sveikata, išsilavinimas, nusikalstamumas (+ korupcijos lygis)
      - Socialinė, politinė bei institucinė informacija apie šalių dalyvių regionus (Multilevel data)
        - Jei nesutampa su šalimi

- Papildomai renkama informacija (2):
  - Siekiama suteikti galimybes tyrėjams kuo labiau atsižvelgti į kontekstinius veiksnius ir/ar įtraukti į duomenų analizę šalies/regiono lygmens kintamuosius
    - Svarbūs **kontekstiniai įvykiai** lauko darbų metu
      - Politiniai pareiškimai (Paul Statham) → žiniasklaidos konteksto matavimas
        - Tik tie, kurie susiję su klausimynu (3 pagrindinėmis dalimis)
        - Standartizuota kodavimo schema
      - Bent 2 skirtingos politinės orientacijos 'rimti' laikraščiai
      - 10 savaitių (1 sav. prieš lauko darbus) koduojami pirmieji keletas puslapių

Sociologams (1)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Subjektyvi gerovė, socialinė atskirtis, religija ir tapatumai**
    - Pasitenkinimas gyvenimu apskritai
    - Laimingumo jausmas
    - Socialiniai kontaktai ir laisvalaikis
      - Artimi/mažiau artimi žmonės
    - Fizinis (asmeninis) saugumas
    - Sveikatos vertinimas
    - Religija ir religingumas
    - Diskriminavimo jausmas
    - Etninis ir nacionalinis tapatumas

Sociologams (2)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - Trys **socialinio pasitikėjimo** matavimo rodikliai → išvestinis indeksas
  - **Žiniasklaidos** vartojimas ir socialinis pasitikėjimas
    - Buvo laikraščiai, radijas ir TV → liko tik TV (žinios ir nauj.)
    - Ateityje bus interneto naudojimas
  - **Žmogiškosios vertybės**
    - Specialiai ESS klausimynui sukurta skalė
    - Sutrumpintas vertybių sąrašas (21)
    - Projekcinis vertinimas → kiek aš panašus į tokį asmenį?
    - Atskirai vyrams ir moterims

Sociologams (3)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (1)**
    - Bene išsamiausias bendro pobūdžio apklausose
  - Namų ūkio sudėtis
  - Šeiminis statusas
    - Oficialus ir realus → išsamus šeiminės padėties apibūdinimas (+ vaikai)
  - Gyvenamoji vieta (vertinimas)
  - Išsilavinimas (respondento, partnerio, tėvų)
    - Išsamios skalės → sukurtos specialiai visoms dalyvaujančioms šalims
    - Perimta geroji praktika ir patobulinta

Sociologams (4)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (2)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Kuo užsiima apskritai (+ pagrindinis)
      - Ar dirba kokį nors apmokamą darbą
      - Situacija darbo rinkoje (1)
        - Darbuotojas ar dirba savarankiškai
        - Ar turi darbuotojų/darbo sutarties pobūdis
        - Darbovietės dydis
        - Vadovavimas (priežiūra) kitiems darbuotojams
        - Savarankiškumas ir įtaka darbe
        - Darbo krūvis → kiek valandų dirba

Sociologams (5)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (3)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Situacija darbo rinkoje (2)
        - Darbovietės veiklos sritis (NACE rev. 2)
        - Viešas ar privatus sektorius
        - Profesija (ISCO 2008)

Sociologams (6)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (4)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Darbas užsienyje
      - Nedarbo patirtis
      - Priklausymas profesinei sąjungai
    - Namų ūkio pajamos: šaltiniai, lygis, vertinimas
    - Kvalifikacijos kėlimas
    - Etninė kilmė (nuo R7)

Sociologams (7)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (5)**
    - Abiejų tėvų
      - Išsilavinimas
      - Darbinis statusas (kai respondentui buvo 14 m.) → darbuotojas/dirbo savarankiškai
      - Profesija (kai respondentui buvo 14 m.)

- **Kintantys** klausimų blokai (palyginimai tarp šalių)
  - Diskriminacija dėl amžiaus (2008)
  - Požiūriai į socialinę gerovę (I – 2008, II – 2016)
  - Šeima, darbas ir gerbūvis po ekonominio nuosmukio (II – 2010)
  - Asmeninis ir socialinis gerbūvis po ekonominio nuosmukio (II – 2012)
  - Imigracija ir jos veiksniai (II – 2014)
  - Sveikatos nelygybė ir jos veiksniai (2014)
    - Alkoholio vartojimo skalės kūrimas
  - Požiūriai į klimato kaitą ir energetiką (2016)

Politologams (1)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - Domėjimasis politika
  - Politinių gebėjimų ir efektyvumo vertinimas (nuo R7)
  - Pasitikėjimas institucijomis
  - Partinė tapatybė (artima partija)
  - Balsavimas rinkimuose
    - Išsamus indikatorius → Lietuvos atveju
    - Ir vienmandatėje, ir daugiamandatėje
    - Ir pirmame, ir antrame vienmandatės ture
  - Konvencinis ir nekonvencinis politinis dalyvavimas

Politologams (2)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - Politinės nuostatos
    - Pasitenkinimas ekonomika, vyriausybe ir demokratija
    - Švietimo ir sveikatos apsaugos sistemos vertinimas
    - Ideologija
      - Bendrai kairė-dešinė
      - Ekonominis ir vertybinis aspektas atskirai
  - Parama ES integracijai
  - Požiūris į imigraciją
    - Kiek leisti → ta pati etninė grupė, kita etninė grupė, neturtingos ne Europos šalys
    - Subjektyvus vertinimas (gerai/blogai) → ekonomikai, kultūrai

Politologams (3)

- **Kintantys** klausimų blokai (palyginimai tarp šalių)
  - Požiūriai į socialinę gerovę (I – 2008, II – 2016)
  - Pasitikėjimas policija bei teismais, jų darbo vertinimas (2010)
  - Demokratijos suvokimas ir vertinimas (2012)
  - Imigracija (II – 2014)
  - Požiūriai į klimato kaitą ir energetiką (2016)

Psichologams (1)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Žmogiškosios vertybės**
    - Specialiai ESS klausimynui sukurta skalė
    - Sutrumpintas vertybių sąrašas (21)
    - Projekcinis vertinimas → kiek aš panašus į tokį asmenį?
    - Atskirai vyrams ir moterims
  - Trys **socialinio pasitikėjimo** matavimo rodikliai → išvestinis indeksas
  - Pasitenkinimas gyvenimu apskritai, laimingumo jausmas

Psichologams (2)

- **Kintantys** klausimų blokai (palyginimai tarp šalių)
  - Diskriminacija dėl amžiaus (2008)
  - Asmeninis ir socialinis gerbūvis po ekonominio nuosmukio (II – 2012)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis
- **Kintantys** klausimų blokai (palyginimai tarp šalių)
  - Pasitikėjimas policija bei teismais, jų darbo vertinimas (2010)

Ekonomistams (1)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (1)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Kuo užsiima apskritai (+ pagrindinis)
      - Ar dirba kokį nors apmokamą darbą
      - Situacija darbo rinkoje (1)
        - Darbuotojas ar dirba savarankiškai
        - Ar turi darbuotojų/darbo sutarties pobūdis
        - Darbovietės dydis
        - Vadovavimas (priežiūra) kitiems darbuotojams
        - Savarankiškumas ir įtaka darbe
        - Darbo krūvis → kiek valandų dirba

Ekonomistams (2)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (2)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Situacija darbo rinkoje (2)
        - Darbovietės veiklos sritis (NACE rev. 2)
        - Viešas ar privatus sektorius
        - Profesija (ISCO 2008)

Ekonomistams (3)

- **Nuolatiniai** klausimai (palyginimai laike ir tarp šalių)
  - **Socialinės ir demografinės respondento ir jo partnerio bei tėvų charakteristikos (3)**
    - Užsiėmimas (respondento ir kai kas partnerio)
      - Darbas užsienyje
      - Nedarbo patirtis
    - Namų ūkio pajamos: šaltiniai, lygis, vertinimas
    - Kvalifikacijos kėlimas
  - **Pasitenkinimas** ekonomika, vyriausybės darbu

Ekonomistams (4)

- **Kintantys** klausimų blokai (palyginimai tarp šalių)
  - Požiūriai į socialinę gerovę (I – 2008, II – 2016)
  - Šeima, darbas ir gerbūvis po ekonominio nuosmukio (II – 2010)
  - Asmeninis ir socialinis gerbūvis po ekonominio nuosmukio (II – 2012)
  - Požiūriai į klimato kaitą ir energetiką (2016)